

Halász Anna – Alpár Zsuzsa

A gyerekpszichoanalízis Magyarországon*

A gyermekanalízis a múlt század húszas éveiben jelent meg, szinte egy időben két analitikus, Melanie Klein és Anna Freud munkásságában. Bár eltérő elméleti és technikai megközelítést képviseltek, melyek súlyos szakadáshoz vezettek, de abban megegyeztek, hogy a gyermek gondolkodása alapvetően különbözik a felnőttétől, ezért a gyerekterápia technikájában és keretének kialakításában ezt figyelembe kell venni. Klein a játékterápia bevezetésével, Anna Freud pedig a gyermek korlátozott belátóképességének hangsúlyozásával járult ehhez hozzá. Budapestre Bécs közelsége miatt elsősorban Anna Freud munkássága hatott, amit jól jelez, hogy az ötvenes évektől hozzá kapcsolódott Gyömrői Edit és Lévy Kata is, akik életük későbbi szakaszában a londoni Hampstead Klinikán dolgoztak.

A tanulmány szerzői kénytelenek szembenézni azzal a ténnyel, hogy a gyerekanalízis Magyarországon sohasem játszott nagy szerepet a pszichoanalízis történetében, sem a gyermekpszichoterápia történetében, sem a háború előtti virágzó analitikus életben, sem a puha diktatúra keretében újraéledő analitikus és gyerekterápiás mozgalomban. A Budapesti Iskola néven ismertté vált analitikus koncepciót, mely a legkorábbi életkorról mondott ki alapvető tételeket, olyan analitikusok dolgozták ki, akik praxisukban felnőttekkel foglalkoztak, mint Ferenczi Sándor, Hermann Imre, Bálint Mihály és Bálint Alice. Amint Nemes Livia rámutat, elsősorban ezek az elméletek hatottak a korabeli pedagógiára és gyereknevelésre, és nem a harmincas években megjelenő szórványos gyerekanalízis (Nemes, 1991). Mindez nem azt jelentette, hogy az analitikusok lemondtak volna a gyerekek terápiás megközelítéséről, hanem azt, hogy elsősorban a tanácsadás, valamint az analitikusan orientált gyerekterápiák terjedtek el mind a háború előtti, mind a hatvanas éveket követő időszakban.

---

* A cikk eredetileg 1999-ben készült Alpár Zsuzsa közreműködésével, de a megjelenésére nem került sor. Szerzőtársam 2013-ban elhunyt. 2020-ban az *Imágó Budapest* számára a tanulmányt aktualizáltam, és kiegészítésekkel láttam el. (H. A.)

A két világháború között

A budapesti pszichoanalitikusok a huszadik század első évtizedeiben nagy érdeklődéssel fordultak a gyerekek felé. Számos kérdésben vitatták vagy finomították Freud álláspontját, és intenzíven érdeklődtek a gyermeknevelés gyakorlata iránt. Közülük Ferenczi azt a freudi nézetet próbálta továbbfejleszteni, amely szerint a kisgyerekek zabolátlan ösztönökkel jönnek a világra. Felelősnek gondolta ennek kialakulásában a korabeli pedagógiát, amely túlzottan korlátozó és hipokrita jellegével hozzájárul az antiszociális viselkedéshez. Ferenczi (1933) felfedezte, hogy a gyermek nem csupán a vágyainak élő zabolátlan ösztönlény, hanem a külvilágnak kiszolgáltatott, gyengédségre vágyó ember, akinek a fejlődése elsősorban az őt nevelő felnőttől függ. Ferenczi tehát az ösztönök megzabolázhatóságának kérdésétől eljutott a tárgykapcsolatokig.

Freud primér nárcizmusra vonatkozó feltételezésével szemben Bálint Mihály és Bálint Alice is a tárgykapcsolatok fontosságát emelte ki. Bár mindketten felnőttek terápiája során szerzett tapasztalataikból indultak ki, Bálint Mihály egy 1935-ös cikkében már felhívja a figyelmet a gyermekmegfigyelés fontosságára. (Bálint, 1935) Elmélete középpontjába a gyermeki gyengédségigényt helyezte, melyről azt tartotta, hogy a libidó tárgykereső aktivitásán nyugszik.

Az anya-gyerek kapcsolat központi szerepét Bálint Alice nemcsak elméleti, hanem gyakorlati munkájában is érvényesítette. Konceptiójának lényege, melyet gyermekmegfigyelésekkel is alátámasztott, hogy a csecsemő jóérzése kezdettől a külvilágtól függ, amit az anyai törődés biztosít. Ily módon az anya kivételes szerephez jut, egyesíti azt a külvilágot, amely kérés nélkül adja magát és azt, amelyiket erőfeszítéssel kell meghódítani (Bálint A., 1933). Bálint Alice széleskörű ismeretterjesztést folytatott, számos cikket publikált elsősorban a *Gyermeknevelés* című folyóiratban, mely 1934-től 1939-ig jelent meg, de munkatársa volt Anna Freudnak is a *Zeitschrift für psychoanalytische Pädagogie*-ben, mely 1926-tól 1937-ig létezett. Nézeteit *A gyermekszoba pszichológiája* című könyvében foglalta össze (Bálint A., 1932) Felnőtt praxisa mellett elsősorban nevelési tanácsadást folytatott. Legtöbbször arra hívta fel a figyelmet, hogy a szülők ismerjék meg gyermeküket, lépjenek be a gyerekaszobába, beszélgessenek velük. Szembehelyezkedett azzal az analitikusok körében is elterjedt nézettel, hogy a szülői környezet gyakran káros, mivel csak a szigort és az elfojtást erősíti, és azt képviselte, hogy a családi környezet az intimitást és az együttiséget erősíti.

Hermann Imre a primer tárgykapcsolat egy másik nézőpontját képviselte, és az aktív megkapaszkodás valamint a duál-egység koncepciójával járult hozzá a korai anya-gyerek kapcsolat elméletéhez. Hermann, mint a budapesti iskola többi képviselője, csupán felnőtt analízisekből vonta le következtetéseit, mégis közvetlen hatást gyakorolt a gyerekpszichológiára. Feleségével, Hermann Alice-szal közösen írt cikke (1927) a kisgyerekek érzéseiről talán az egyetlen írása ahol közvetlen gyerekpéldákra hivatkozik, igaz, a saját gyerekeire. A cikk a szeparációt elszenvedett kisgyerekek szenvedéseiről szól, melyet a kisgyerekek a dobálással és a bújócska játékkal fejez ki, valamint egyéb, a megkapaszkodással kapcsolatos jelenségekről.

A felnőttekkel foglalkozó analitikusok közül még Pfeifer Zsigmondra szeretnénk hivatkozni, aki a gyermeki játéköröm és szimbolika megnyilvánulásait vizsgálta (Pfeifer, 1919). Úgy vélte, hogy az együttes játékban ugyanazok az ösztönérők, sűrítések és egyéb mechanizmusok működnek, mint az álomban. A játék szimbólumrendszerét azonban elsősorban az inceszt tilalom táplálja úgy, hogy benne a gyerek megengedett módon élvezze a tiltott örömet.

Nemes Livia (1991) nemcsak arra hívja fel a figyelmet, hogy a felnőtt-analízis döntő hatással volt a gyerekanalízisre, hanem arra is, hogy a gyerekanalízis csak fokozatosan vált külön a felnőtt-analízistől, és alakult ki a gyerekre jellemző technikája. A már idézett felnőtt-analitikusok, mint Ferenczi, Hermann Imre, Bálint Mihály és Bálint Alice azzal, hogy fejlődéslelektannal foglalkoztak, megtermékenyítették a korabeli pedagógia mellett magát a gyerekanalízist, illetve gyerekerápiát is. Ez utóbbi különösen nagy fellendülésnek indult a háborút követő években, amikor a családjuktól elszakadt gyerekek szomorú tapasztalata ráirányította a figyelmet a gyerek lelki fejlődésére és az anya ebben elfoglalt szerepére.

A gyermek-pszichoanalízis Budapesten 1928-tól kezdett megszerveződni, többek között a Ferenczinél képződött Dubovitz Margit vezetésével, az Országos Gyermekvédő Liga keretén belül. A Liga megszűnésével az ambulancia hontalanná vált, de a Pszichoanalitikus Egyesület Mészáros utcai rendelője (amely 1931-ben nyílt meg) befogadta, és így egy új gyerekrendelés jött létre 1932-ben, ugyancsak Dubovitz Margit vezetésével. Itt dolgozott többek között Felszeghy Ilona, akinek egy esetét részletesen is ismertetjük, valamint Roboz Vera – Bálint Mihály és Hermann Imre tanítványa –, aki később Ausztráliába vándorolt ki. A pszichoanalitikus rendelésen kívül nevelési tanácsadás, szülő- és pedagóguscsoport is működött 1927-től a Gyermekvédő Liga keretében, majd 1932-től a Mészáros utcában. Lázár Klára a rendelő ingyenes nevelési tanácsadóját vezette, ahová elsősorban szegény sorsú gyerekeket irányítottak. Tapasztalatairól több ízben is beszámolt, többek között 1933-ban, amikor úgy találta, hogy az esetek zöme – 90%-uk – a hibás nevelés következtében kerül az intézetbe, és nem igényel hosszabb kezelést. A neurotikus tünet, vagy ami annak látszik, sokszor nem traumát takar, hanem a helytelen nevelésre adott szélsőséges reakciót. Pár évvel később (1938) a csak tanácsra szorulókat 70%-ra becsüli, míg a valódi neurotikusokat 10%-ra. (G. Lázár, 1933)

Gyömrői Edit 1936-38 között szülőcsoportot vezetett a Poliklinikán (fordulatos életútja utolsó szakaszában a londoni Hampstead Clinic kiképző analitikusa lett) míg Bálint Alice 1939-ig, Rotter Lillián 1941-től pedagógusoknak és gyerekorvosoknak tartott szemináriumot. Rotter, aki Hermannál képződött, *A gyermek lelki fejlődése* című könyvében számolt be a szemináriumokon nyert tapasztalatairól. Elméleti érdeklődése is a gyerekhez kötötte, többek között az enurézis kérdése foglalkoztatta (Rotter, 1943), és úgy találta, hogy a bevizelés mögött egy erotikus komponens, az uretrálerotika, illetve a Hermann által leírt átfolyásos azonosítás húzódik meg. Ez utóbbi személyiségjegy, amely a lelki határok átjárhatóságára vonatkozik, és biológiai okokra is visszavezethető. Rotter az enurézis mögött tehát nemcsak elfojtott erotikus ösztönvágyakat, hanem kapcsolati természetű okokat is feltételezett.

Lévyne Freund Kata a Zsidó Gimnáziumban szintén nevelési tanácsadást vezetett, amely analitikus tudására és tapasztalataira épült. Közeli ismeretségben volt Anna Freuddal, 1927-ben például ismertette frissen megjelent gyerekanalízisről írt könyvét (*Einführung in die Technik der Kinderanalyse*), melyben kiemelte a felnőtt- és gyerekanalízis közt leírt különbséget. 1936-ban Dubovitz Margittal részt vett Anna Freud szemináriumán Bécsben. Tanácsadói munkájáról tudósít egy enuréziszről szóló cikke (Lévyne, 1933), melyben azt tanácsolta a szülőknek, hogy a megszégyenítés és megfélemlítés helyett fogadják el a helyzetet – bár végső soron pszichoanalízist ajánlott. 1938-tól a Mészáros utcai Poliklinikán is indított tanácsadást serdülő lányok számára. 1954-ben férjével, Lévy Lajossal emigrált, és Anna Freud munkatársa lett Londonban. (Borgos, 2018)

A háború előtti gyerekanalitikus praxisról tehát, szemben az analitikus pedagógiával, viszonylag keveset tudunk. Épp ezért különösen becses a számunkra egy kéziratos formában fennmaradt esettanulmány (Felszeghy, 1937), mely betekintést enged a harmincas évek gyerekanalitikusainak munkájába. Felszeghy Béláné, aki Bálint Mihálynál és Hermann Imrénél szerezte kiképzését, tőlük kapott biztatást a gyerekanalízis végzéséhez. Azon kevés analitikus közé tartozott, aki heti öt alkalommal fogadta pácienseit, és kizárólag pszichoanalitikus praxist folytatott. Felszeghyne elméleti munkákat nem írt, az igen nagy tudásról árulkodó, eredeti gondolatokat sem nélkülöző esettanulmányát is láthatóan fiókjának szánta.

A tanulmány egy Gogó nevű kisfiúról szól, aki körülbelül tízéves korától 13 és fél éves koráig járt a „pszicho-nénihez”, heti öt alkalommal. A szerző ekkor negyvenes évei elején járt. A kisfiú állatfóbiától szenvedett, emellett időnként tikkelt és bevizelt.

Az esetbemutatás formai felépítése igen sajátos, eltér a ma megszokott formáktól. A bevezető röviden taglalja a tüneteket és előzményeket, majd fejest ugrik a terápia részleteibe. E különös bemutatási sorrend miatt az olvasó kizárólag a gyerek megnyilvánulásából értesül a családi háttérrel, a tüneteket kiváltó traumákról. Ugyancsak közbevetett megjegyzésekből rekonstruálható a kúra menete, időtartama és kerete is. Nagy hangsúlyt kapnak ezekkel szemben a gyerek fantáziái, álmái, órákon megnyilvánuló viselkedése, a hozott témák és az analitikus intervenciói.

Az analízis történetébe, sajátos légkörébe, az értelmezési munkába is hasonló élményszerűséggel kapunk betekintést. Noha nem tudhatjuk, milyen terápiás szerződést kötött az analitikus a gyerekekkel, úgy tűnik, Gogó pontosan tudta, miért kell a „pszicho-nénihez” járnia. A kúra első évében – tűnik ki a sorok közül – Gogó még rajzolt és időnként játszhatott, a későbbiekben azonban feltehetően feküdt, mint a felnőttek, és szabad gondolattársításra volt felszólítva. Gogó gyakran és visszavisszatérően volt feszült, a kúrát sokszor uralták az ellenséges, szadisztikus indulatok. A kezelés megterhelte a kisfiút, ugrált a díványon, hosszan értelmetlenségeket mondott, magával hozott labdájával veszélyeztette a szoba tárgyait, az analitikusnőt, rendszeresen elrohant az óra vége előtt. Az analitikusnő professzionális nyugalommal tűrte az atrocitásokat, és hol beszédre, sőt őszinte beszédre, minden titok kimondására biztatta az ágáló gyereket, hol pedig pedagógiai eszközökhöz folyamodott, hogy leállítsa a veszélyessé váló jelenetet. Az ágálás ily módon hol ellenállásként, a kúrát

veszélyeztető háritásmódként jelent meg, hol áttételes anyagként, ritkán azonban korspecifikus, önkifejező eszközként.

Felszeghyné az álmokat és szexuális fantáziákat igen magas színvonalon elemezte, és figyelembe vette a libidófejlődés szempontjait, ugyanakkor az incesztvágyakat, az indulatáttétel zavarait alig elemezte. A budapesti iskolán nevelkedett szerző, aki Hermann duál-egység fogalmára is hivatkozik, az anya-gyerek kapcsolat és a szeparáció jelentőségét igen érintőlegesen kezelte. Gogó hat éves volt, amikor a tüdeje megbetegedett, és leendő analitikusa tanácsára fél évre egy erdei iskolába került. Felszeghyné ezt azért tartotta hasznosnak, mivel a családi környezetet igen patológiásnak tartotta, és a szülők által túlságosan is kényeztetett gyerek fejlődését szerette volna így is elősegíteni. Ezzel szemben kórelőzménynek tekintette az anya drasztikus elválását, hosszabb-rövidebb elutazásait, a gyerekekkel való rapszodikus törődését. Az elválás jelentősége felsejlik egy hosszabb szünetet követő óra elemzésében is, amikor Gogó rendkívül feszült és agresszív volt, ezt a szerző a hosszabb távollét felett érzett bánattal magyarázta. Különös látni, hogy a harmincas években a szeparációt még milyen különböző módon ítélték meg az analitikusok Magyarországon – ezt tapasztaljuk Felszeghy Ilona esetében is.

Az esetleírásból úgy tűnik, hogy a budapesti iskola elméleti újításai – a tárgykapcsolat jelentősége, az anya szerepe az áttételben – még csak halványan sejlenek át az analízis szövetén. Az értelmezés az ösztönerők mozgatta fantáziákra és a szimbólumok megértésére, valamint ezek áttételes aspektusaira irányult. Az értelmező munkát a kor pedagógiai optimizmusának megfelelően némi tanácsadás és felvilágosítás is kiegészítette.

A második világháború után

A második világháború előtt-alatt az analitikusok közül, mint köztudott, igen sokan emigráltak, mások a deportálás vagy, munkaszolgálat áldozatai lettek. A háború után, politikai nyomásra, az addigra már nagyon megfogyatkozott analitikus egyesület 1949 elején feloszlatta magát. A háború vége és a „fordulat éve”, azaz 1948 között néhány kolléga (például az 1956-ban Ausztráliába emigrált Roboz Vera és az 1950-ben ugyancsak Ausztráliába emigrált Pető Endre) folytatott gyermekanalitikus rendeltést, illetve analitikusan orientált gyerekerápiát. A későbbiekben ez utóbbi lett az intézményes alapja a '60-as évek végén újrainduló gyerekanalitikus, illetve analitikusan orientált pszichoterápiás munkának.

„Az 1948-as év a politikai átalakulás ideje. A pszichoanalitikus egyesület feloszlik, amivel a pszichoanalitikus identitás megszűnik. Az orvosi végzettséggel dolgozó analitikusok beszüntetik tevékenységüket és állami intézményeknél helyezkednek el. Erre az időszakra a sztálinizmus nyomja rá bélyegét, amelyet Magyarországon Rákosi neve fémjelez. Ebben az időszakban az összes, az emberi lélekkel foglalkozó tudományágat kigúnyolják és a pszichoanalízis ideológiai ellenségnek minősül. A hallgatás és félelem évei ezek.” (Hidas, 1987, németből ford. Pintér Dániel, 2020.)

A pszichológia-ellenesség voltaképpen az egyéniség, az egyedi elnyomására irányult a kollektívvel szemben. A pavlovi reflexológiát nemcsak azért abszolutizálták, mert szovjet volt, hanem azért is, mert felhasználható elméletnek bizonyult a személyiség szerepének leértékelésére.

Hermann Alice a háború után nem folytatta tovább terápiás praxisát, hanem állami állásban helyezkedett el, és pozíciójánál fogva az óvodai nevelés újraszervezésével foglalkozott. Odüsszeuszi ügyességgel az óvodai szervezés „falovába” rejtette pszichoanalitikus tudását, informális tekintélye révén képes volt jelentős hatást gyakorolni a korszak kisgyermek-pedagógiájára. Fáradozása eredményeként az óvoda emberséges, gyermekcentrikus maradt egy olyan korban, amikor az egyéniség az egoizmus szinonimája volt. (Vajda, 1999.) Halála után Binét Ágnes rendezte sajtó alá folyóiratokban, magazinokban megjelent számos ismeretterjesztő írását, amelyekben egyetlen „kompromittáló” szó nélkül, színvonalasan veszi számba a szülő-gyermek kapcsolat számos nehézségét, valamint a gyermeki fejlődés sajátosságait. A szómágiára egyébként is ügyelni kellett: sajátos eufemizmusokból, fedőszavakból álló nyelv alakult ki, akárcsak az élet egyéb területein is (sorok közti olvasás), amely a lényegét nem fedte el, de „nem lehetett belekötni” ideológiai oldalról.

1948 után tudomásunk szerint mindössze egyetlen gyermekpszichológiai rendelés maradt meg, a Budapesti Orvostudományi Egyetem I. sz. Gyermekklinikáján. A rendelőt nevelési tanácsadónak nevezték, és az analitikusan képzett Liebermann Lucy vezette. Működését a klinika igazgató-professzorának, Gegesi Kiss Pálnak köszönhette. Liebermann és Gegesi Kiss még emigrációja előtt jó kapcsolatban voltak Bálint Mihállyal. Barátságukról egy különös úton az Egyesület könyvtárának tulajdonába került könyvük tanúskodik (Gegesi Kiss – P. Liebermann, 1965). Ezt Gegesi Bálintnak dedikálta, akinek hagyatékából a könyv a hamburgi Michael Balint Institutba került. Az Intézet könyvtára – minthogy ott magyarul nem olvasnak – a könyvet a Magyar Pszichoanalitikus Egyesületnek ajándékozta.¹

A gondolat szabadságát (is) keményen sújtó ötvenes években természetesen sem a praxisban, sem a publikációkban nem lehetett szó a pszichoanalitikus szemléletről. A freudizmust, neofreudizmust csak kemény kritikával lehetett említeni. Így tettek könyvükben Liebermannék is, akik egy szovjet szerző nagy mondását választották könyvük mottójául, és szintén szovjet szerzők sokasága szerepel az irodalmi hivatkozások között. Gazdag kazuisztikai anyagukat – 162 eset – mai szóhasználattal viselkedésterápiás módszernek neveznénk, bár akkoriban ez a megnevezés is éppúgy az „imperialista”, vagy „idealista” stigmát kapta volna. Így önmeghatározásukban a pavlovi reflexológiára hivatkoztak. Vikár György személyes közléséből tudjuk, hogy az ötvenes évek medikus-képzésében egyedül Liebermann képviselt analitikus szemléletet, de ami szóban vállalható volt egy kisebb medikus-csoport előtt, azt írásban már kockázatos vállalkozás lett volna publikálni.

---

¹ Nemes Livia közlése.

A hatvanas és hetvenes évek

1956 után még sokáig kellett várni a „puha diktatúra” időszakára, amikor pszichoanalitikusok fokozatosan egyre nyíltabban vállalhették tevékenységüket. A György Júlia által vezetett „Faludi” (vagyis a Faludi utcai gyermekpszichoterápiás rendelő) ehhez szervezeti keretet biztosított. Ő maga ugyan nem volt kommunista párttag, de kiváló kapcsolatokkal rendelkezett a legfelsőbb pártvezetésben, így a rendelőt elkerülték a munkát olykor nagyon zavaró ideológiai támadások. Lehet, hogy a kollégák tudtán kívül ő védte ki ezeket.

„Amellett, hogy elvéve megjelent néhány pszichoanalitikus témájú könyv, 1969-ben György Júlia orvos és pszichológus vezetésével létrejött egy gyermekpszichológiai rendelő. Bár György maga nem volt pszichoanalitikus, szemlélete analitikus orientáltságú, kollegáitól pedig ilyen jellegű képzettséget várt el. A rendelőben javarészt képzett analitikusok vagy analitikus képzésben levő pszichológusok dolgoztak. Hosszú éveken keresztül zajlott itt egy elméleti pszichoanalitikus szeminárium is, amelyet Nemes Livia hívott életre és szervezett. [...] Ez a rendelő „Faludi” néven is vált ismertté, és részben egy új pszichoanalitikus generáció képzéséhez, részben pedig a pszichoanalitikus identitás létrejöttéhez is hozzájárult.” (Hidas, 1987, németből ford. Pintér Dániel.)

Kizárólag György Júlia védőnője nem lett volna elegendő ahhoz, hogy a Faludiból valódi kutató- és képzőhely váljon. A rendelő vezető pszichológusa, Nemes Livia szervezést és képzést egyaránt átfogó tevékenysége is kellett hozzá. E tevékenységi körökből kiemelkedik a szombatonként tartott Faludi-szeminárium éveken át tartó sorozata. Ez a szeminárium intézménnyé vált az intézményben, hiszen egyaránt szolgált terepül szemléletformáláshoz, a gyermekpszichológusok alapképzéséhez, továbbképzéséhez, valamint originális kutatások eredményeinek ismertetéséhez. A hetvenes években nem is volt más ilyen irányú képzési-továbbképzési lehetőség az országban. A hallgatóság Budapestről és vidékről egyaránt verbuválódott, és egy-egy nevesebb előadó a rokon-szakmákból is ide vonzotta a közönséget. Az előadók közt a szakma „nagy öregjei” – Hermann Imre, Rajka Tibor – éppúgy szerepeltek, mint a kezdők vagy a képzett középkorosztály. Hermann Imre az ember ősi ösztöneinek előzményeiről tartott előadást három, főemlősökről írt etológiai tárgyú könyv kapcsán. Rajka Tibor a szorongás és a kényszer szerepét elemezte a kóros fejlődésben. Analitikus előadók mellett azonban olyan nagy tekintélyű pszichológusok is vállaltak előadást, mint az egész magyar pszichológiai életre (részben informálisan) nagy hatást gyakorló Mérei Ferenc, vagy a nem analitikus orvosok közül a rendkívüli tájékozottsággal rendelkező Buda Béla.

Az alapképzésre azért volt szükség, mert mintegy húsz éven át nem volt Magyarországon gyermekterapeuta képzés, és az intézményes képzés is még sokáig váratott magára. A hallgatóság rendkívül heterogén képzettségű volt: egyesek már részt vettek az analitikus képzés részét képező szemináriumokon, olykor-olykor hozzájutottak a háború előtti időkből idegen nyelvű szakkönyvekhez – magyar forrásmunkák ugyanis ritkaságszámba mentek, praktikusan nem voltak –, de ők voltak kevesebben. A főként fiatalabb korosztályhoz tartozó többség hiányos nyelvtudása

miatt nem volt abban a helyzetben, hogy több nyugati nyelven igényes szakmai szöveget olvasson. Egy idő után a Faludiba folyóiratok kezdtek járni, többek közt a *Psyche*, az *International Journal of Psychoanalysis*, valamint a könyvtár adományként megkapta a *Psychoanalytic Study of the Child* korábbi köteteit, és folyamatosan érkeztek az újabbak. Így a referálók nyelvtudásuknak megfelelően tudták tájékoztatni a hallgatóságot a friss – vagy kevésbé friss – publikációkról.

A szeminárium résztvevői kezdetben pszichológiát hallgató egyetemisták és frissen végzett pszichológusok voltak. 1968-69-ben a szeminárium sorozat Piaget munkásságával indult, aki noha világhírű volt, a szocializmusban érthetetlen módon nem volt népszerű, az egyetemen alig tanították. Az ezt követő tanévben fejlődéslélektani ismereteink bővíthettek, például Wallon és Zazzo munkásságával, majd analitikus fejlődéslélektan következett, többek között Sigmund Freud, Anna Freud, René Spitz egy-két műve, valamint Harlow főbb írásain keresztül. Később az analitikus klasszikusok is teret kaptak egy-egy referátum erejéig: Freud esettanulmányai közül például a kis Hans, a Farkasember, a Dóra-eset és a Patkányember.

A további évek már a továbbképzés jegyében teltek: gyermek-pszichopatológia, gyermekkori neurózisok, a gyerekpszichoterápia eszközei, módszerei, elmélete és gyakorlata, az individuáció folyamata képezték azokat a kristályosodási pontokat, amelyek köré a nagyrészt már analitikus szemléletű előadások szerveződtek. Részletesen foglalkoztunk például Anna Freud munkáival, Hermann Imre munkásságával, majd Winnicott írásai következtek.² „A gyerekterápiás gyakorlatot – úgy mondhatjuk – együtt és egymástól tanultuk” – írja Nemes Livia (1993) erről a „műhelymunkáról” a Faludi-szemináriumok javát összegyűjtő kötet előszavában.

A Faludi-szemináriumok a hetvenes években szinte egyedüli tudományos fórumként kínáltak a gyermekanalitikusok és gyermekterapeuták számára saját kutatási eredményeik, analitikus felismeréseik bemutatására. Ezek közül példaképp kiragadunk néhány emlékezetes előadást: Vikár György itt ismertette későbbi könyve alapját képező nézeteit serdülőkkel folytatott analitikus munkájáról, illetve a gyermekkori kényszerneurózisról. Nagy érdeme, hogy ő ismertette meg a hallgatósággal a kisgyermekkori hospitalizáció jelenségét elsőként leíró, magyar származású René Spitz és az identitásfejlődés széles körben ismert modelljét megalkotó Erik H. Erikson munkásságát. A munka javát Nemes Livia vállalta magára, aki a szervezés mellett évente tartott előadást az adott év tematikájának megfelelően. Az évek során szinte mindegyik munkatársnak lehetősége nyílt szakmai érdeklődésének megfelelő problémákat ismertetnie. Így például Binét Ágnes széleskörű és elmélyült szakirodalmi tájékozottsága alapján tartott nagy ívű előadásában a Bowlby nevéhez fűződő „*attachment*” (kötődés) vitát ismertette. A vita lényege az volt, hogy egyes analitikusok félteni kezdték a klasszikus tanokat, azaz az ösztönelméletet a kötődéselmélettől. Virág Teréz Winnicott konzultációs módszerét adaptálta és alkalmazta terápiájában „beszélgető lapok” néven. Klaniczay Sára a dadogással kapcsolatos pszichoanalitikus elméleteket esetei ismertetésével ötvözte.

---

² A 12 éven át tartó szemináriumok éves programja csak kéziratos formában maradt fenn.

E cikk szerzői akkoriban a fiatalabb korosztályhoz tartoztak, és tanulmányok referálása mellett lehetőségük nyílt a kutatási-érdeklődési területükön szerzett tapasztalataik ismertetésére: Halász Anna a tehetséges serdülők körében szerzett tapasztalatairól számolt be, és ismertette Hermann Imre originális elméletét a tehetség tudattalan eredetéről.³ Alpár Zsuzsa gyermekek műtéti előkészítését és a betegség, illetve a kórház gyerekekre gyakorolt hatását mutatta be Anna Freud, James Robertson, Lucie Jessner művei, valamint saját kutatása alapján.⁴

Az elméleti képzés mellett nagy szükség volt esetmegbeszélésre is. Rotter Lilián és Nemes Livia éveken át vezetett kazuisztikai szemináriumokat, és Nemes Livia mintegy két éven át technikai szemináriumot is tartott gyerekterapeuták számára.

Az elméleti és gyakorlati továbbképzések mellett érdemes feleleveníteni, hogyan működött a Faludi utcai rendelő a mindennapokban. Ma már nehéz elképzelni, de a kora hetvenes években ritka volt, hogy egy egészségügyi rendelőbe önként, beutalás nélkül jelentkezhessen bárki gyermeke lelki problémájával. De „György Júlia kivívta azt a privilégiumot, hogy adminisztratív nehézség nélkül, közvetlenül tudjunk segíteni mindenkinek, aki hozzánk fordul” – írja Klaniczay Sára (Klaniczay, 1997), hozzátéve, hogy a főváros mellett az ország minden pontjáról fogadtak pácienset. Megjegyzendő, hogy a Faludi ebben az időben már nem állt egyedül a gyermekek lelki gondozásában, 1968-tól ugyanis fokozatosan kiépült a nevelési tanácsadók hálózata is. A Faludiban Nemes Livia szakmai felügyeletével Hirsch Margit szervezte a közbülső szombatokon továbbképzésüket. A rendelő a pszichoterápiás szobák mellett barkács- és játszószobával is rendelkezett, ahol a foglalkoztatás egyben a gyermekek megfigyelését és az analitikus szemléletű pedagógia alkalmazását is lehetővé tette. Ezek a kezdeményezések részben György Júlia korábbi, gyermek lelki-egészségügyben nyert tapasztalataira, részben az Anna Freud vezette Hampstead Klinika modelljére támaszkodtak.

A rendelő belső szakmai életét nagy tekintélyű, többségében Hermann Imrénél képződött pszichoanalitikusok irányították: Vikár György, Nemes Livia, Binét Ágnes, Virág Teréz és Klaniczay Sára. Rajtuk kívül pszichoanalízisben képződő fiatalok váltakoztak szép számban, akik később a nyolcvanas évektől bővülő gyerekterápiás munkahelyeken, nevelési tanácsadóknak, gyermek ideggondozókban vitték tovább a megszerzett analitikus tudást. A Faludiban szerdánként csoportos esetmegbeszélés és esetosztás mellett referátumok folytak, amiknek szigorú légköre máig emlékezetes. Koller (2008) visszaemlékezése e tekintetben igen bevilágító. Egy 15 perces előadásra több mint 15 órát készült, mert a „nagyok” a sutának ítélt mondatokat szigorúan kigyomláztatták. Mai szemmel érthetőbb, hogy ez a szigor a külső, nem éppen elfogadó légkör elleni védekezést szolgálhatta, ami felerősíthette a védendő tudomány tisztaságának a megőrzését is. Emellett azonban az esetek követése, szupervíziók, konzultációk is mindennaposak voltak, amelyek nagyban segítették a napi munkánkat.

---

³ Halász Anna hét éven keresztül, 1973 és 1980 között a budapesti Konzervatórium iskolapszichológusa volt.

⁴ Alpár Zsuzsa a Tüzoltó utcai II. Sz. Gyermekgyógyászati Klinikán dolgozott 1966-tól 1973-ig, kezdetben győgypedagógusként, majd pszichológusként. Ott szerzett tapasztalatai fordították figyelmét a műtéti előkészítés lélektani kérdése felé.

Nyolcvanas évek

A nyolcvanas években a politikai helyzet enyhülésével párhuzamosan egyre tágabb és nyíltabb lehetőség kínálkozott a pszichoanalitikus és ezen belül a gyermekanalitikus tevékenységre, bár ekkor is – itt most nem részletezhető okok miatt – az analitikusan orientált gyerekterápia maradt az általános.

Számos más kolléga mellett elsősorban Vikár György, Nemes Livia, Binét Ágnes publikált mind magyar, mind idegen nyelvű szakfolyóiratokban, többek közt a *Psychében*. Publikációikban, kazuisztikáikban arra törekedtek, hogy eseteikben bemutassák a budapesti iskola, Hermann Imre hozzájárulását a pszichoanalitikus elmülethez és praxishoz. Ezekből a kazuisztikákból – értékes elméleti fejtegetéseik mellett – kiderül, hogy az akkori általános stílustól eltérően, némileg konzervatívabban dolgoztak, kevésbé használták értelmezéseikben az „itt és most” áttételi lehetőségeit. Ennek okát elsősorban viszonylagos elzártágukban kell keresni, illetve abban, hogy az itthoni ideológiai támadásoktól a klasszikus tartalom és forma megőrzésével tudták a leghatékonyabban megvédeni a pszichoanalízist és a gyermekanalízist.

Az utazási lehetőségek könnyebbé válásával egyre többen szereztek külföldi tapasztalatot, amit hazajöve elméleti és gyakorlati munkájukban kamatoztattak.

A Faludi kizárólagos jelentősége a lehetőségek bővülésével némiképp csökkent, és helyét az elméleti képzésben a Magyar Pszichiátriai Társaság Gyermekpszichoterápiás szekciója vette át, amelyet többek között e cikk szerzői is szerveztek és vezettek, s amelynek első elnöke Binét Ágnes lett.

A rendelő helyzete azonban György Júlia halálával bizonytalanná vált. Egyrészt elvesztette önállóságát mint fővárosi intézmény, és a Heim Pál Gyermekkórházhoz integrálódott, másrészt Vikár György, aki maga is igen tekintélyes pszichoanalitikus és a rendelő megalakulásától vezető helyettes főorvosa volt, György Júlia halála után csupán megbízott vezetője lehetett az intézménynek. „Miután hét év elteltével sem kaptam meg a kinevezésemet, úgy gondoltam, most már ideje megsértődni” – írta Vikár (1998), és elhagyta a szeretett Faludit egy ifjúsági pszichiátriai osztály kedvéért. Az, hogy Vikárt nem nevezték ki, ideológiai és szakmapolitikai okokra egyaránt visszavezethető. Az önállóság elvesztése például azzal járt, hogy attól kezdve az intézményt az egyéb rendelőintézeti elvárásokhoz hasonlították. Hiába fogadott a Faludi évi átlagban 600 új esetet, ez a szám egy SZTK szakrendelés forgalmához viszonyítva elenyészően kevésnek tűnt. És ez akkor is ilyen megítélés alá esett, ha hozzáteszük, hogy évi 10-12 ezer terápiás órát jelentett. Másfelől a Faludit az igények növekedése is harapófogóba szorította. Noha ellátottsága kiválónak volt mondható – két gyermekpszichiáter, tíz főállású pszichológus és egy gyermekgyógyász alkotta a szakmai csapatot – valójában a Faludi az akkori (hetvenes évek vége felé) a gyermek-egészségügyi szolgálat egyetlen pszichoterápiára szakosodott intézménye volt (Vikár 2008). Vikár 1983-as távozásával Lust Iván vette át a stafétát, aki 2003-ig vezette az intézményt, sokszor hasonló nehézségek között, mint Vikár. Volt, hogy a teljes megszűnés ellen kellett hadakoznia, máskor csak a nyomasztó percátlagokkal.

Végül 2008-ban a remek hagyományokkal bíró, analitikus szemléletű intézményt a Heim Pál kórház végleg „integrálta”, és hamarosan fel is számolta.⁵

Az 1990-es évektől nagy változást jelentett, hogy az egyetemi pszichológusképzés a klinikummal bővült, és a hallgatók terápiás munkahelyekre jártak gyakorlatra. A posztgraduális képzést intézményesítették, és a pszichológusoknak lehetőségük nyílt gyermek-klinikumból szakvizsgát tenniük. Ezzel párhuzamosan a gyerekerápia oktatása is előtérbe került, amit az 1985-től megszerezhető pszichoterápiás cím segített elő. Gerő Zsuzsa, a kiváló gyermek-analitikus és gyermekrajz-szakértő szervezésének volt köszönhető, hogy kísérleti jelleggel, dinamikus gyermekpszichoterápiás képzés indulhatott az I. számú Gyerekklinikán, aminek keretében Nemes Livia, Tardos Anna, Gerő Zsuzsa és e cikk szerzői is oktattak. Gerő szervező munkáját dicsérte továbbá, hogy a Faludi-szemináriumok válogatott anyagából egy háromkötetes tankönyv készülhetett a Tankönyvkiadónál a kilencvenes évek elején. (Gerő, 1993.)

A rendszerváltás a szakmában is újabb lehetőségeket nyitott. Ennek kihasználásával a cikk szerzői és még két kollégájuk, Ingusz Iván és Jakab Katalin, akik valamennyien a Faludiban dolgoztak, pszichoanalitikus klinikát nyitottak gyermekek és fiatalok számára „Ego Klinika” néven. Itt a rendelés mellett terapeutaképzés is folyik. Itt a rendelés mellett gyermek-terapeutaképzést indítottak, ami idővel intézményesült, és beépült a terapeuta szakképzésbe. A képzés újdonsága, a családban történő csecsemő-megfigyelés azóta a klinikai szakpszichológus képzés része is lett. A Lust Iván vezette Faludi utcai rendelés pedig egy másik analitikus kollégával, Ajkay Klárával erősödve számos fiatalabb korosztályt képviselő kollégát vonzott magához. Ők „Saját Úton” néven alapítványt hoztak létre, amely az egészségügyi kötöttségeken lazítva teremtett lehetőséget elméleti kalandozásokra és terápiás kísérletezésekre. Többek között kidolgoztak egy Angliából származó, serdülőkkel folytatható négyülékes konzultációs technikát, valamint megalakítottak egy munkacsoportot, amely a csecsemőkutatások szakirodalmával foglalkozott, különös tekintettel a kötődéskutatásokra. Az eredményeket széleskörűen felhasználták terápiás munkájukban is.

Cikkünk vége felé lassacskán elérkezünk a jelenbe.⁶ Úgy gondoljuk, hogy egy történeti visszapillantás kereteit szétfeszítené, ha hosszabban elidőznénk a mában, tehát Kiplinggel szólva: „ez már egy másik történet”.

Felhasznált irodalom

Alpár Zsuzsa – Miriszlay Ernő – Csapó Sándor (1975). A műtéti (pszichológiai) előkészítés hatékonyságának vizsgálata fül-orr-gégészeti betegeken. *Fül-Orr-Gégegyógyászat*, 21(2): 101-106.

Bálint Alice (1931). *A gyermekszoba pszichológiája*. Budapest: Kossuth, 1990.

---

⁵ A Faludiról bővebben: Faludi Retro 1968-2008. *Serdülő- és gyermek-pszichoterápia*, 2008/1-2.

⁶ A jelen itt 1999-et jelenti, amikor a cikk eredeti verziója született, és Alpár Zsuzsa még körünkben volt.

- Bálint Alice** (1933). A szeretet fejlődése és a valóságérzék. In: Sigmund Freud et al.: *Lélekelemzési tanulmányok*. Budapest: Párbeszéd, T-Twins, 1993, 30-40.
- Bálint Alice** (1939). Az anya iránti szeretet és az anyai szeretet. In: Uő: *Anya és gyermek*. Budapest: Párbeszéd, 1990, 39-58.
- Bálint Mihály** (1935). Zur Kritik der Lehre von den praegenitalen Organisationen der Libido. *Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse*, 21: 525-543.
- Borgos Anna** (2018). *Holnaplányok. Nők a pszichoanalízis budapesti iskolájában*. Budapest: Noran Libro.
- Felszeghy Ilona** (1937). *Egy gyermekkori neurózis pszichoanalízise*. Esettanulmány, kézirat. *Tündérhegyi füzetek*, 1984.
- Ferenczi Sándor** (1933). Nyelvezavar a felnőttek és a gyermek között. In: Buda Béla (szerk.): *A pszichoanalízis és modern irányzatai*. Budapest: Gondolat, 1971, 215-226.
- Ferenczi Sándor** (1933). Felnőttek „gyermekanalízise”. In: Uő: *Lelki problémák a pszichoanalízis tükrében*. Budapest: Magvető, 1982, 410-438.
- G. Dr. Lázár Klára** (1933). Nevelési tanácsadás. In: Sigmund Freud et al.: *Lélekelemzési tanulmányok*. Budapest: Párbeszéd, T-Twins, 1993, 124-142.
- Gegesi Kiss Pál – P. Liebermann Lucy** (1965). *Személyiségzavarok gyermekkorban*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Gerő Zsuzsa** (szerk.) (1993). *A gyermek-pszichoterápia elmélete és gyakorlata I-III*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Hermann Alice** (1964). Életemről, munkámról. In: Uő: *A gyermekben érlelődik a jövő*. Budapest: Kossuth, 1979, 13-24.
- Hermann Imre – Hermann Alice** (1927). Ahogy a kisgyerek érez és gondolkodik. In: Hermann Alice: *A gyermekben érlelődik a jövő*. Budapest: Kossuth, 1979, 27-34.
- Hidas, György** (1987). Psychoanalyse und ihre Schicksale in Ungarn. *Sigmund Freud House Bulletin*, 11(2): 1-12.
- Horányi Annabella** (szerk.) (1997). *György Júlia Emlékkönyv*. Budapest: Fővárosi Pedagógiai Intézet.
- Klaniczay Sára** (1997). György Júlia „ars poeticája”. In: *György Júlia Emlékkönyv*, 29-32.
- Koller Éva** (2008). Méltó búcsú. In: Faludi Retro. *Serdülő- és gyermek-pszichoterápia*, 8(1-2): 4-5.
- Lévy F. Kata** (1933). A gyermek ágybavizeléséről (Enurézis). In: Sigmund Freud et al.: *Lélekelemzési tanulmányok*. Budapest: Párbeszéd, T-Twins, 1993, 105-123.
- Nemes Livia** (1991). A pszichoanalízis alkalmazása: a gyerekanalízis. In: Szakács Ferenc (szerk.): *Pszichoterápiai Vademecum*. Budapest: Tankönyvkiadó, 123-130.
- Nemes Livia** (1993). Bevezető. In: Gerő Zsuzsa (szerk.): *A gyermek-pszichoterápia elmélete és gyakorlata I*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 5-7.

- Pfeifer Zsigmond** (1919). Ausserungen infantil erotischer Triebe in Spiele. *Imago*, 5(4): 243-282.
- Rotter Lilián** (1943). Uretrálerotika és jellemfejlődés. Előadás a Magyar Pszichoanalitikus Egyesületben. (Németül megjelent: Urethralerotik und Charakterbildung. In: Andreas Benz: *Lillian Rotter: Sex-Appeal und Männliche Ohnmacht. Psychoanalytische Schriften*. Kore Verlag, Freiburg, 1989, 53-77.
- Rotter Lilián** (1946). *A gyermek lelki fejlődése*. Budapest: Cserépfalvi.
- Vajda Zsuzsanna** (1999). Egy pszichoanalitikusan képzett nevelő a baloldali diktatúrában. Esettanulmány Hermann Alice-ről. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 54(2): 157-166.
- Vikár György** (1998). Utam a pszichológiához. In: Bodor Péter, Lány Gusztáv, Pléh Csaba (szerk.): *Önarckép háttérrel. Magyar pszichológusok önéletrajzi írásai*. Budapest: Pólya Kiadó, 295-302.
- Vikár György** (2008). Beszámoló a Heim Pál Kórház Gyermek- és Ifjúságpszichológiai Rendelőjének 10 évi munkájáról. In: Faludi Retro. *Serdülő- és gyermek-pszichoterápia*, 8(1-2): 40-45.